

ครุหมอโนรา : รูปโฉมและบทบาทการสร้างเสริมสังคมสันติสุข ของสังคมภาคใต้

สันติชัย แยมใหม่¹ และจิรัชยา เจียวักก²

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องครุหมอโนรา: รูปโฉมและบทบาทในการสร้างเสริมสังคมสันติสุขของภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปโฉมของครุหมอโนรา และเพื่อศึกษาบทบาทของครุหมอโนรากับการสร้างเสริมสังคมสันติสุขในภาคใต้ พบว่ารูปโฉมของ “ครุหมอโนรา” เกิดขึ้นจากข้อกำหนดทางสังคมทั้งด้านการให้ความหมายและลักษณะ ด้านตำนานและด้านสัญลักษณ์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นชนชั้นศักดินา กลุ่มที่ 2 คือวิญญูณของคนที่เคยมีชีวิตอยู่จริงเมื่อสิ้นชีวิตลงวิญญูณก็จะมาเป็นครุหมอโนรา ครุหมอโนรายังสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะตามรูปร่างคือ ลักษณะแรกรูปร่างหน้าตาดี ผิวพรรณดี ใบหน้าเหมือนคนปกติ แต่งกายด้วยชุดโนรา สวมเทริด ส่วนลักษณะที่ 2 รูปร่างสูงใหญ่ ผิวดำ นุ่งผ้าโจงกระเบน สัญลักษณ์ที่ใช้กำหนดแทนครุหมอโนราได้แก่เทริด หน้าพรานและหน้าทาสี บทบาทของความเชื่อเรื่องครุหมอโนราสามารถสร้างเสริมสังคมสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมภาคใต้ ดังนี้ (1) บทบาทต่อการสร้างเสริมความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติ ได้แก่ การสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่ม การเป็นสัญลักษณ์ของวงศ์ตระกูล และการก่อเกิดประเพณีที่ช่วยสร้างความสามัคคีให้เครือญาติและชุมชน (2) บทบาทของครุหมอโนราต่อการบำบัดรักษาผู้ป่วย โดยสามารถช่วยประคับประคองจิตใจของผู้ป่วย ให้รู้สึกปลอดภัยจากอาการเจ็บป่วย และมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เกิดพลังความเชื่อมั่นจากภายใน เมื่อสุขภาพจิตดีก็จะส่งผลต่อสุขภาพกายให้ดีขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว”

คำสำคัญ : 1. ครุหมอโนรา. 2. รูปโฉม. 3. บทบาท. 4. สันติสุข.

¹ อาจารย์ สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
อีเมล dong.9@outlook.com

² อาจารย์ สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
อีเมล jirachaya@hu.ac.th

Nora Ancestral Spirit: Appearance and the Role for Strengthening Social Peace of Southern Society

Santichai Yammai³ and Jirachaya Jeawkok⁴

Abstract

The study of the spiritual teachers, called “Kruhmor” (Nora ancestral spirit): appearance and the role for strengthening social peace of southern society aims to study the appearance of spiritual teachers and to study the role of the spiritual teachers to create social peace in the south. The appearance of the spiritual teachers, social requirements arising from both the meaning and nature of myth and symbol. The Nora spiritual teacher is believed that there are two groups; first is the elite Nora spirit who created the origin of Nora. Another group is the spirits who once alive as human with connection with Nora spirituals. But after they died with that connection, they became the Nora spiritual teachers. About an appearance, the Nora spiritual teachers can be described into two features; firstly, beautiful face and skin, likely to be human being and clothing with traditional Nora costume with Nora theatrical crown headdress. Lastly, big-tall body, dark skin and wearing traditional Thai loincloth (Jong Kra Ben). However, the symbols representing Nora spiritual teachers are Nora theatrical crown headdress, hunter mask and Nang Ta See mask.

In considering of the roles of Nora spiritual teacher, it can be said that; 1.Nora spiritual teacher can create strong relations within family and community in the extent of kinship. 2. In term of medication, Nora spiritual teacher is the doctor when being believed to heal the patients especially to their mind.

Keywords: 1. Nora ancestral spirit. 2. Appearance. 3. Role. 4. Strengthening.

² Lecturer, Department of Social Development. Faculty of Liberal Arts and Education, Hat Yai University, Songkhla, Thailand. Email address: dong.9@outlook.com

⁴ Lecturer, Department of Social Development. Faculty of Liberal Arts and Education, Hat Yai University, Songkhla, Thailand. Email address: jirachaya@hu.ac.th

บทนำ

“ครู” มาจากคำในภาษาบาลีว่า “ครู” ที่แปลว่า “หนัก” สามารถขยายความได้ว่า ครูต้องเป็นผู้ที่มีความหนักแน่นในความรู้ ความประพฤติและอารมณ์ สามารถเป็นหลักให้ลูกศิษย์ยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นพี่แกศิษย์ ครูจึงนับว่าเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ในวิสุทธิมรรคแบ่งคุณสมบัติของครูออกเป็น 7 ลักษณะ (Singhanat, 1995) ได้แก่

1. ปิโย คือครูต้องประพฤติตนให้เป็นที่รักที่นับถือของผู้ที่เกี่ยวข้อง
2. ครู แปลว่าหนัก ครูต้องเป็นคนที่หนักแน่น ไม่หุเบา เป็นที่ยึดถือของศิษย์ได้
3. ภาวนีโย ครูต้องเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายาม อบรมตนเองให้มีความรู้ทันสมัย อยู่เสมอ
4. วัตตา ครูต้องเป็นคนช่างพูด ช่างเจรจา เลือกสิ่งดีมีประโยชน์มาสอนศิษย์ ให้นำสนใจอยู่เสมอ
5. ว่าจะหนักขะโม ครูต้องเป็นผู้อดทนต่อคำแสลงแทงใจจากคนต่าง ๆ ได้
6. คัมภีร์ธมฺจะ กะถัง กัตตา ครูต้องมีความสามารถในการสอน ทำเรื่องยาก ให้เป็นเรื่องง่ายได้
7. โน จะภูจะฐาเน นิยุญชะเย ครูต้องไม่ชักนำศิษย์ไปในทางเสื่อม

จากความหมายของครูทั้ง 7 ลักษณะนี้ได้แสดงให้เห็นว่า บุคคลที่จะสามารถกระทำตนให้สมบูรณ์เหมาะสมกับความหมายของคำว่าครูนั้น ต้องเผชิญกับภาวะบีบคั้นต่างๆ มากมาย แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีบุคคลบางกลุ่มที่สามารถปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับความหมายของคำว่า “ครู” อย่างเต็มภาคภูมิ

สังคมไทยนับว่าเป็นอีกสังคมหนึ่งที่ยกย่องและชื่นชมในคุณงามความดีของครู มีการกำหนดให้วันที่ 16 เดือนมกราคมของทุกๆ ปี เป็นวันครู ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ลูกศิษย์ได้แสดงความกตัญญูตเวิตาต่อครูด้วยการไปเยี่ยมเยียนครู กราบครูด้วยพวงมาลัย เป็นต้น อีกทั้งในสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นล่างสุดคือระดับชั้นอนุบาลจนกระทั่งถึงระดับชั้นสูงขึ้นไปอย่างเช่นระดับอุดมศึกษา พบว่ามีพิธีการไหว้ครูให้เห็นอยู่โดยทั่วไป ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงถึงความกตัญญูตเวิตาของคนไทยที่มีต่อครูนั้นได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ว่าสังคมไทย “บูชาครู” สำหรับคนในภาคใต้ก็เช่นเดียวกัน พบว่ามีการนับถือครูอย่างเหนียวแน่น ความเชื่อนี้ได้หยั่งรากลึกกลงไปในจิตใจของคนในภาคใต้จนกล่าวได้ว่าครูคือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ทั้งนี้เพราะคติการนับถือครูของคนในภาคใต้ นอกจากจะนับถือครูผู้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาที่มีหน้าที่สั่งสอนลูกศิษย์ อย่างเช่น ครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษา ครูผู้เฒ่าในชุมชนหรือแม้แต่ปราชญ์ชุมชนแล้วยังพบอีกว่าคนในภาคใต้มีการนับถือครูที่อยู่ในรูปของวิญญาณอีกด้วย เรียกครูประเภทนี้ว่า “ครูหมอ”

คำว่า ครูหมอ เป็นการเอาคำว่า “ครู” กับคำว่า “หมอ” มาประสมกัน จนเกิดความหมายใหม่ที่แตกต่างจากรูปศัพท์เดิม Yammai (2013) กล่าวว่า คำว่า “ครูหมอ” หมายถึง วิทยุณของครูบาอาจารย์ผู้ที่เคยสั่งสอนลูกศิษย์เมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ ซึ่งอาจเป็นครูอาจารย์ในสาขาความรู้ต่างๆ ที่ลูกศิษย์ไปเล่าเรียนมา ตลอดจนพระสงฆ์ หรือแม้แต่ นักบวชอื่น ๆ ซึ่งชาวตรังจะนิยมเรียกผู้มีความรู้ในไสยศาสตร์หรือความรู้ในด้านต่างๆ ว่า “หมอ” เช่น การเรียกผู้มีความรู้ในการรักษาและต่อกระดูกที่แตกหักว่า “หมอดอก”⁵ การเรียกผู้ที่มีความสามารถในการนวดคลายเส้นว่า “หมอนวด” หรือ การเรียกผู้ที่มีวิชาอาคม เวทย์มนตร์คาถาต่างๆ ว่า “หมอ” (โดยไม่มีคำต่อท้าย) เป็นต้น กล่าวโดยสรุปคือ วิทยุณของผู้ที่สอนบุคคลให้มีความรู้ในศาสตร์ต่างๆ จะถูกเรียกขานว่าครูหมอ บรรดาลูกศิษย์ที่นับถือครูหมอจะแสดงออกต่อวิทยุณของครูหมอเหล่านั้นด้วยการเช่นไหว้บูชาจนกลายเป็นประเพณีการนับถือครูหมอปฎิบัติสืบทอดต่อๆ กันมา

ยังมีคำศัพท์เฉพาะถิ่นของภาคใต้อีก 2 คำ ที่มีจุดร่วมกันทางความหมายกับคำว่าครูหมอ คือคำว่า “ตายาย” คำๆ นี้ นอกจากจะหมายถึงญาติข้างฝ่ายมารดาแล้ว ในคติความเชื่อของคนในภาคใต้คำว่า “ตายาย” ยังหมายถึงผีบรรพบุรุษที่ไม่จำเพาะเจาะจงว่าเป็นผีข้างฝ่ายบิดาหรือมารดา และอีกคำคือ คำว่า “ทวด” ความหมายของศัพท์ที่บุคคลทั่วไปรับรู้คือ พ่อแม่ของปู่ย่าตายาย แต่ในสังคมภาคใต้ คำว่า “ทวด” ยังมีความหมายทางความเชื่ออีกอย่างซึ่ง Boonchuay (2001: 30) ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “ทวด” คือความเชื่อเก่าแก่อย่างหนึ่งที่ถ่ายทอดกันมา หมายถึงวิทยุณศักดิ์สิทธิ์หรือมีเดชาภาพสูง สถิตประจำอยู่สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ชาวบ้านเชื่อกันว่าให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ เช่น ครึ่งสัตว์ครึ่งเทพ เช่น ทวดงู ทวดเสือ ทวดจระเข้ หรืออาจปรากฏในรูปคน เช่น “ทวดหุ่ม” หรือ “สุลต่านสุไลมาน” ผู้ซึ่งเคยสถาปนาตนเป็น “พระเจ้าเมืองสงขลา” ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เป็นต้น

อนึ่ง หากพิจารณาความเชื่อเรื่องผีฝ่ายดีของคนในภาคใต้นั้น สามารถแบ่งกลุ่มได้ดังต่อไปนี้ กลุ่มครูหมอ กลุ่มผีตายายหรือผีบรรพบุรุษและกลุ่มทวด ทั้งนี้การแบ่งกลุ่มนี้พิจารณาตามความสัมพันธ์ระหว่างผีกับคน แต่อย่างไรก็ตามด้วยอัตลักษณ์ของการออกเสียงของคนในภาคใต้ที่นิยมตัดทอนคำศัพท์ ส่งผลให้ผีแต่ละกลุ่มที่กล่าวมานั้นถูกแทนด้วยคำว่า “ครูหมอ” ทั้งสิ้น Yammai (2013) จำแนกครูหม้อออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

⁵ หมอดอก ในภาษาใต้ หมายถึง หมอรักษาเกี่ยวกับกระดูก

1. ครุหมอมที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดง ได้แก่ ครุหมอมหนึ่งตระกูล เช่น ตาเท่ง ตาพูนแก้ว ตาหนุ่ย ตาหนักทอง ครุหมอมโนรา เช่น พ่อขุนศรีธำรธา พ่อเทพสิงห แม่ศรีมาลา พระยาสายฟ้าฟาด แม่แขนอ่อนนางหงส์ ตาคงราช ตาหลวงม่วงแก้วม่วงทอง เป็นต้น ครุหมอมกาหลอ (กาหลอเป็นการดนตรีประเภทหนึ่ง ที่ใช้บรรเลงในงานศพเท่านั้น) ส่วนใหญ่จะนิยมนับถือครูปู่เป็นสำคัญ ครุหมอมลิเกป่า (ลิเกป่า คือ การแสดงของของภาคใต้ ชนิดหนึ่งที่มีตัวละครหลักๆ คือ แยกแดง ยายี นายสมมาต) ได้แก่ นางยวน นางยี่ แม่สำเภา แม่เมาคลิ้น แม่ศรีดอกไม้ โต๊ะดำ โต๊ะแดง เป็นต้น

2. ครุหมอมที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ครุหมอมยา ครุหมอมกระดูก ครุหมอมเอ็น ครุหมอมตำแย เป็นต้น

3. ครุหมอมที่เกี่ยวข้องกับเวทย์มนตร์คาถาและไสยศาสตร์ ได้แก่ ครุหมอมเลข ครุหมอมยันต์ โดยส่วนใหญ่มักจะนับถือพระพิเภก ฤๅษีต่างๆ อาทิ ฤๅษีตาไฟ ฤๅษีปู่เจ้าสมิงพราย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนับถือทวดในรูปโฉมของสัตว์ เช่น ทวดเสื่อ ทวดหมี ทวดงู ทวดช้าง ทวดจระเข้ ซึ่งทวดเหล่านี้เชื่อกันว่าเป็นสัตว์กึ่งเทวดา มีความศักดิ์สิทธิ์เฉพาะตน สามารถบันดาลปาฏิหาริย์ ต่างๆ ขึ้นมาได้ จึงมักถูกนำมาใช้เกี่ยวโยงกับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ด้วย หรือบางท้องถิ่นก็มีการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในธรรมชาติอื่นๆ เช่น เจ้าพ่อเจ้าแม่ในดินไม้ใหญ่ เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าน้ำเจ้าท่า เป็นต้น

4. ครุหมอมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ได้แก่ ครุหมอมบิน หมายถึง ครุหมอมที่เป็นพรานป่า มีอาชีพล่าสัตว์ เก็บของป่าโดยมีปืนเป็นอาวุธ ครุหมอมเหล็ก ครุหมอมช่าง หมายถึงครุหมอมที่เกี่ยวข้องกับการตีเหล็ก ครุหมอมที่เกี่ยวข้องกับช่างแกะสลักต่างๆ เช่น ช่างแกะสลักหนึ่งตระกูล ช่างแกะสลักลายกนกประดับโลงศพ ช่างฉลุลาย ช่างวาดเขียนต่างๆ เป็นต้น

5. ครุหมอมประเภทอื่นๆ ได้แก่ แม่หนุ่ย หมายถึงวิญญาณชนิดหนึ่งที่ชอบรับประทานของหวาน หากลูกหลานประกอบอาหารหรือขณะทานอาหารต้องชักชวนให้มารับประทานด้วยการอธิษฐานด้วย หรือบางกรณีอาจต้องนำอาหารไปเช่นสรวง ก่อนจะรับประทานอาหารนั้นๆ หากไม่เช่นนั้นเชื่อกันว่าอาจเกิดเหตุเภทภัยแก่คนในครอบครัวได้ พับแพว หมายถึง วิญญาณของเด็กที่อาจเป็นลูกหรือหลาน ที่ตายขณะคลอด หรือแรกคลอดหรือขณะยังเป็นเด็กอ่อน แต่ดวงวิญญาณมีพลังอำนาจ สามารถบันดาลทุกข์สุข ให้คนในครอบครัวได้ จึงต้องหาที่หาทางให้ดวงวิญญาณนั้นสงบสติไว้ ไม่เช่นนั้นเชื่อกันว่า จะทำให้ครอบครัวไม่เป็นสุข

ปรากฏการณ์ทางสังคมของภาคใต้ในปัจจุบัน พบว่ายังคงมีความเชื่อครุหมอมอยู่ ความเชื่อนี้ได้แผ่กระจายไปทั่วทุกจังหวัด มีการจัดลำดับ ประเภท ระดับชั้นของของครุหมอมตามแต่ลักษณะความเกี่ยวข้องกับอาชีพของบุคคล อนึ่ง ท่ามกลางความเชื่อเรื่องครุหมอม

ที่มีความแตกต่างและหลากหลายนั้นยังมีผู้คนกลุ่มหนึ่งได้ยกย่องให้ “ครุหมอนโหรา” เป็นครุหมอนที่มีอิทธิฤทธิ์มากที่สุด เชื่อกันว่าสามารถบันดาลความสุขหรือความทุกข์ให้เกิดกับผู้ที่นับถือบูชาได้ ในบางครั้งก็ยังมีกรณีความเชื่อนี้ไปอธิบายร่วมกับสภาพความเจ็บป่วยของบุคคลว่าเกิดจากอิทธิฤทธิ์ของครุหมอนโหราอีกด้วย

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ครุหมอนโหรานั้นถูกนำมาผนวกเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในภาคใต้ที่นับถือครุหมอนโหรา ทั้งด้านการคิดและการแสดงออกของบุคคล จากความสำคัญของความเชื่อเรื่องครุหมอนโหรา จึงได้กลายมาเป็นที่มาของคำถามในการศึกษาครั้งนี้ว่า ครุหมอนโหราคือใคร รูปโฉมของครุหมอนโหราเป็นอย่างไร และครุหมอนโหรานั้นมีบทบาทในการสร้างเสริมสังคมสันติสุขในสังคมได้อย่างไร ซึ่งบทความนี้ได้ทำการศึกษาจากการประกอบพิธีโหราโรงครูในพื้นที่จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีการนับถือครุหมอนโหราอย่างกว้างขวางอีกจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ และที่สำคัญรูปแบบการประกอบพิธีโหราโรงครูที่นี้ก็ยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมแบบพิธีโบราณอยู่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปโฉมของครุหมอนโหรา
2. เพื่อศึกษาบทบาทของครุหมอนโหรากับการสร้างเสริมสังคมสันติสุขในภาคใต้

รูปโฉมของครุหมอนโหรา

คำว่า “รูปโฉม” หมายถึง ลักษณะหรือทรวดทรงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะใช้กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น คน สัตว์ หรือสิ่งของต่างๆ หากจะมีการกล่าวถึงรูปโฉมของสิ่งที่เป็นนามธรรมอย่างเช่น รูปโฉมของครุหมอนโหรา พบว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอธิบายด้วยสิ่งที่เป็น “กติกา” หรือ “ข้อกำหนดทางสังคม” ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เป็นนามธรรมทั้งหลายล้วนเกิดขึ้นจากการวางข้อตกลงไว้ร่วมกันของผู้คนในสังคม ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับรูปโฉมของครุหมอนโหราในครั้งนี้จึงได้เลือกศึกษาจากชุดความรู้ด้านความหมายและลักษณะ ตำนาน และสัญลักษณ์แทนครุหมอนโหรา

“ครุหมอนโหรา” หรือ “ครุหมอนโหราห์” คือ วิทยุญาณของครุโหราที่เชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถแบ่งออก 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือวิทยุญาณของครุโหราที่เป็นชนชั้นศักดิ์นา ตามตำนานการก่อเกิดโหรากล่าวว่ วิทยุญาณกลุ่มนี้เป็นผู้ให้กำเนิดโหราขึ้นมา เชื่อกันว่ามีฤทธาณาภาพมาก จึงเป็นที่เคารพนับถือกันอย่างกว้างขวางทั่วภาคใต้ และอีกกลุ่มคือวิทยุญาณของของครุโหราที่เคยมีชีวิตอยู่จริงและเคยเป็นผู้สืบทอดหรือมีความเกี่ยวข้องกับโหรา ต่อมาเมื่อสิ้นชีวิตลงวิทยุญาณยังคงมีความรักและความผูกพันกับลูกหลานหรือลูกศิษย์ วิทยุญาณของคนเหล่านี้ไม่ยอมไปไหนจึงกลายมาเป็น

ครุหมอโนรา มีหน้าที่ปกปักษ์รักษาภูทอกและลูกศิษย์ตลอดจนศาสตร์แห่งโนราให้ดำรงอยู่ ผู้คนส่วนหนึ่งเชื่อกันว่าครุหมอโนรานั้นมีรูปโฉมเช่นเดียวกับศิลปินโนรา คือสวมใส่ชุดโนราอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งแนวคิดนี้อ้างอิงอยู่บนสิ่งที่คุ้นเคย ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งเชื่อว่าครุหมอโนรามีลักษณะสูงใหญ่ แต่งตัวอย่างคนสมัยโบราณ ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับรูปโฉมของครุหมอโนรานั้น จากคำบอกเล่าของ Todtan Jan (2012) อธิบายว่า

...ครุหมอโนรามี 2 ประเภทคือ ประเภทแรก รูปโฉมเหมือนอย่างคนปกติทั่วไป แต่หน้าตา ผิวพรรณจะงดงามกว่า แต่งกายด้วยเครื่องทรงอย่างกะตริย์ สวมเทริดเป็นทองคำ ประเภทที่ 2 ร่างกายสูงใหญ่ มักจะเห็นเพียงแค่เอวลงมา ผิวดำ ทุ่งผ้าโสร่งหรือผ้าโจงกระเบน...

เช่นเดียวกับคำบอกเล่าของ Chalad Juraim (2012) อธิบายว่า

...ครุหมอโนราตัวจะใหญ่และสูงกว่าหลังคาบ้าน สามารถเห็นได้เพียงแค่เอวลงมา ผิวดำสนิท ใส่ผ้าโสร่งหรือไม่ก็ผ้าโจงกระเบนลายไทย แต่บางองค์จะแต่งตัวสวยงามด้วยชุดโนรา ผิวกายสะอาดเป็นทองคำ มักจะพบเห็นเมื่อจะมีเรื่องเดือดร้อนเกิดขึ้นกับครอบครัว คล้ายๆ กับเขาจะมาเตือนภัยให้รู้ล่วงหน้า...

จากคำบอกเล่าเกี่ยวกับของรูปโฉมครุหมอโนรา แสดงให้เห็นความแตกต่างของครุหมอโนราทั้ง 2 กลุ่ม กล่าวคือเมื่อนำลักษณะของรูปโฉมของครุหมอโนราทั้ง 2 กลุ่มมาพิจารณาร่วมกับระดับชั้นของครุหมอโนราที่ปรากฏตามตำนานการก่อเกิดโนราและตามคำนำหน้านาม จะสามารถจัดแบ่งครุหมอโนราออกเป็น 2 กลุ่มดังที่กล่าวมาแล้ว ในข้างต้นคือ กลุ่มศักดิ์นาที่มีเชื้อสายกะตริย์กับกลุ่มชั้นสามัญคือเป็นคนสามัญทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติพบว่า คติการนับถือครุหมอโนรานั้น ไม่ได้มีการแบ่งกลุ่มของครุหมอโนราออกจากกันอย่างชัดเจนแต่ในทางกลับกันพบว่าจะมีการนับถือร่วมกันและเช่นไหว้ด้วยของเช่นประเภทเดียวกันทั้งสิ้น

คนในภาคใต้โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในสังคมโนรานั้น เชื่อกันว่าวิญญาณของครุหมอโนรานั้นมีอยู่จริง Bussarat (2003) กล่าวว่า ครุหมอโนรามีอยู่หลายองค์ ดังปรากฏในตำนานโนรา “บทกาศครู” โดยมีครุหมอโนราที่โนราและชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบุคคลสำคัญหรือที่เรียกว่า “ราชครูโนรา” โดยมีทั้งสิ้น 12 องค์ ได้แก่ พ่อเทพสิงหพร พ่อขุนศรัทธา พระยาสายฟ้าพาด ตาม่วงทอง ตาหม่อมรอง พรานบุญ แม่ศรีมาลา แม่นวลทองสำลี แม่แขนอ่อนฝ่ายซ้าย แม่แขนอ่อนฝ่ายขวา แม่ศรีดอกไม้ และแม่คิ้วเหิน

คำว่า “ราชครูโนรา” ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นชนชั้นศักดิ์นาของครุหมอโนราว่ามีความเป็น “ราชะ” หรือ “ราชา” หรือ “เชื้อกะตริย์” นั่นเอง จากคำบอกเล่าของ

“ขุนอุปถัมภ์นรากร หรือโนราฟุ่ม เทวา” ที่ปรากฏในหนังสือโนรา (คติชาวบ้านอันดับ 11) เรียบเรียงโดย Jittham (1976) กล่าวถึงความเป็นผู้ที่มีเชื้อสายกษัตริย์ของครุหมอโนรา ที่ปรากฏในตำนานการก่อเกิดโนรา มีเนื้อหาโดยสังเขปดังนี้

“ยังมีพระยาสายฟ้าฟาดเป็นกษัตริย์เมืองๆ หนึ่ง มีมเหสีชื่อว่า นางศรีมาลา ทั้งสองมีพระธิดาด้วยกันองค์หนึ่งชื่อ นางนวลทองสำลี วันหนึ่งหลังจากที่นางนวลทองสำลีตื่นจากบรรทม แต่ไม่ทันได้ชำระล้างพระพักตร์ ก็ไปยืนนระลึกลงถึงพระสุบินนิมิตที่ได้มีมา ซึ่งพระนางจำได้หมดสิ้น พระนางทรงเล่าความฝันทั้งหมดนั้นให้นางสนมฟังว่ามีเทพธิดามารายรำให้ดู การรำรำนั้นมี 12 ท่า ซึ่งเป็นท่าที่สวยงามมาก มีเครื่องดนตรีประโคม คือ กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และแตรระ การประโคมดนตรีลงกับท่ารำเป็นจังหวะ นางนวลทองสำลีจึงรับสั่งให้นางกำนัลเหล่านั้นประโคมเครื่องดนตรี ส่วนนางก็รำรำตามจังหวะ และนางก็ยังได้ฝึกสอนนางกำนัลให้รำตามเป็นที่สนุกสนานในปราสาทนางทุกวัน

อยู่มาวันหนึ่งนางนวลทองสำลีเกิดอยากเสวยเกสรดอกบัวในสระหน้าพระราชวัง จึงรับสั่งให้นางกำนัลไปเอามาให้ ครั้นเมื่อนางเสวยเกสรดอกบัวแล้วก็เกิดทรงครมภ์ ส่วนการประโคมดนตรีและรำรำนั้นก็ยังทำกันทุกวัน ต่อมาความทราบถึงพระยาสายฟ้าฟาด พระองค์สงสัยว่าเกิดอะไรขึ้นในตำหนักของนางนวลทองสำลี พระยาสายฟ้าฟาดจึงเสด็จไปทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง ก็ทรงพบว่านางนวลทองสำลีและเหล่านางกำนัลกำลังรำรำกันอยู่ พระยาสายฟ้าฟาดจึงสอบถามถึงที่มาของการรำรำนั้น นางนวลทองสำลีจึงกราบทูลว่าเป็นเทพนิมิต ไม่มีใครสอน พระยาสายฟ้าฟาดจึงรับสั่งให้นางนวลทองสำลีรำรำให้ทอดพระเนตร

ขณะที่นางนวลทองสำลีรำรำอยู่นั้น พระยาสายฟ้าฟาดได้ทรงสังเกตเห็นว่า ครมภ์ของนางนวลทองสำลีใหญ่โตผิดปกติ ภายหลังจึงมาทราบที่นางนวลทองสำลีตั้งครมภ์ ในครั้งนั้นมีการไต่สวนกันจึงทราบว่านางไปเสวยเกสรดอกบัวแล้วทรงตั้งครมภ์ขึ้นมา พระยาสายฟ้าฟาดทรงเห็นว่าเรื่องที่ทูลมาไม่สมจริง จึงบริภาษนางต่างๆ นาๆ ว่าเป็นถึงลูกกษัตริย์ แต่ทำอับอายขายหน้า จนท้ายที่สุดนางนวลทองสำลีก็ได้รับราชทัณฑ์ด้วยการขับไล่ออกจากเมือง

นางนวลทองสำลีถูกจับตัวไปลอยแพ แพของนางลอยไปติดที่เกาะกะซัง ที่นั่นเทวดาได้เนรมิตบรรณศาลาให้อาศัย พวกนางกำนัลที่ถูกลอยมาด้วยก็เลี้ยงดูนางตามอัธยาศัย เวลาผ่านไปครมภ์ของนางนวลทองสำลีก็ครบกำหนด นางจึงประสูติโอรสออกมาองค์หนึ่ง เมื่อพระโอรสเติบโตใหญ่ขึ้นก็ได้เรียนวิชารำรำจากพระมารดาจนชำนาญ และได้สอบถามถึงที่มาของตน ก็ได้ทราบความจริงว่าถูกพระอัยกา คือพระยาสายฟ้าฟาดรับสั่งให้ลอยแพมา พระโอรสจึงคิดนิวัตสู่พระนคร

พระโอรสได้โดยสารเรียกกลับสู่พระนคร และเที่ยวร่ำรำเรื่อยไป จนข่าวลือทราบถึงในพระราชวังว่ามี “โนรา” มาเที่ยวร่ำรำในเมือง พระยาสายฟ้าฟาดจึงรับสั่งถามว่า โนราเป็นอย่างไรผู้คนถึงได้รำลือกันขนาดนี้ ตรัสแล้วพระองค์ก็ทรงปลอมพระองค์ไปทอดพระเนตรโนรา

เมื่อพระยาสายฟ้าฟาดได้ทอดพระเนตรโนรา ก็ทรงสังเกตว่าเด็กคนนั้นหน้าตาละม้ายคล้ายคลึงกับนางนวลทองสำลีพระธิดา จึงรับสั่งให้นำเด็กที่รำโนรานั้นมาไต่สวนและไต่ทราบความจริงว่าพระโอรสก็คือลูกของนางนวลทองสำลี เมื่อทราบความจริงพระยาสายฟ้าฟาดจึงรับสั่งให้นำพระโอรสคืนสู่พระราชวัง

จากนั้นพระยาสายฟ้าฟาดรับสั่งให้อำมาตย์ไปปรับตัวนางนวลทองสำลีคืนสู่พระราชวัง ทว่านางนวลทองสำลีก็ไม่ยอมคืนสู่วัง พระยาสายฟ้าฟาดจึงต้องส่งอำมาตย์ไปเป็นครั้งที่ 2 แต่นางนวลทองสำลีก็ไม่คืนสู่วัง เหล่าอำมาตย์จึงต้องจับนางมัดมาอันเป็นที่มาของ “โนราคล้องหงส์” ขณะที่อำมาตย์พาตัวนางนวลทองสำลีกลับมานั้นก็ปรากฏว่ามีจระเข้นอนขวางคลองอยู่ พวกลูกเรือจึงทำพิธีแหงจะเข้ขึ้นจนถึงแก่ความตาย

ครั้นนางนวลทองสำลีเสด็จมาถึงพระราชวัง พระราชบิดาทรงทำพิธีรับขวัญนางจัดโหรพราหมณ์ พระสงฆ์มาประกอบพิธีทำขวัญให้ และทรงรับสั่งให้มีมหรสพ 7 วัน 7 คืนในการนั้นมีโนรารำด้วย พระยาสายฟ้าฟาดได้พระราชทานเครื่องทรงซึ่งคล้ายกษัตริย์ให้แก่พระราชนัดดาที่รำโนราใส่ และพระราชทานนามให้แก่พระราชนัดดาว่า “ขุนศรีศรัทธา”

จากตำนานการก่อเกิดโนราได้แสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดของโนราว่า เกิดจากเทพนิมิตแก่เชื้อพระวงศ์ และมีการรำขึ้นครั้งแรกโดยเชื้อพระวงศ์ในตำนานยังได้กล่าวถึงเครื่องแต่งกายของโนราว่าเป็นเครื่องทรงของกษัตริย์ ครูโนราในยุคแรกๆ จึงถูกเรียกว่า “ราชครูโนรา” ซึ่งมีรายชื่อตั้งที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น อนึ่ง นอกจากรายชื่อของราชครูโนราทั้ง 12 องค์แล้ว ปัจจุบันยังพบว่ายังมีครูหมอโนราองค์อื่นๆ อีกหลายองค์สามารถจัดจำแนกตามเพศได้ดังนี้ ครูหมอโนราที่เป็นผู้ชาย ได้แก่ พระยาโกมน้ำ พระยาลุยไฟ พระยามือเหล็ก พระยามือไฟ ขุนโหรพญาโหร ขุนพราหมณ์พราหมณ์ พราหมณ์เผ่า พราหมณ์แพ่ พราหมณ์ป่า พราหมณ์เดินดง พราหมณ์พิภย์ พราหมณ์เทพ พราหมณ์หมุกเห็บ พราหมณ์หมุกแดง พราหมณ์เผ่าหน้าทอง ตาพราหมณ์หน้าดำ ตาหลวงม่วงแก้วม่วงทอง ตาหม่อมมรอง ตาคงราช ตาหม่อมเผ่า พราหมณ์บุญ พราหมณ์คง พราหมณ์อินทร์ พราหมณ์แก้ว พราหมณ์ทอง ตาขุนแก้ว ตาขุนไกร หมื่นไวยเพชฌฆาต ตาหมื่นราม ตาขุนอั้ง ตาขุนใบ้ หลวงสุต หลวงเสน หลวงคง หลวงนาย ตาจอมเผ่าจอมมรอง ตาผ้าขาว พระยาดาบเงิน พระยาดาบทอง เป็นต้น ส่วนครูหมอโนราที่เป็นผู้หญิง ได้แก่ แม่ศรีคงคา แม่เทพธิดา แม่ศรีมาลัย แม่แขนอ่อนนางหงส์ แม่หมากอ่อน แม่สร้อยดอกหมาก แม่ศรีดอกไม้ แม่คิ้วเหิน แม่ใจไว แม่สำเภา แม่เมาคลิ้น แม่แจ้ แม่จัน แม่วัน แม่อบ

แม่กีนดาหรี แม่กีนดาหรา นางพิน นางพัต นางศรีสุหรัต นางพัชฎา นางจันทร์จุหรี นางศรีจุหรา นางมโนราห์ เป็นต้น

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่ปรากฏในคำเรียกขานชื่อนามของครุหมอโนราคือ ลักษณะของคำนำหน้านามของครุหมอโนราพบว่า มีความแตกต่างกันสามารถแยกออกเป็น พระยา ขุน พราน ตาหลวงหรือหลวง ตาหมอ ตา แม่และนาง ซึ่งคำนำหน้านามเหล่านี้สามารถบ่งบอกถึงระดับชั้นของครุหมอโนรา กล่าวคือครุหมอโนราที่มีคำนำหน้านามว่า พระยา ตาหลวงหรือหลวง ขุน จะเป็นครุหมอโนราชั้นราชหรือชั้นผู้ใหญ่ มักจะใช้เรียกครุหมอโนราที่มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานการก่อเกิดโนรา ส่วนครุหมอที่มีคำนำหน้านามว่า ตาหมอนั้นหมายถึงความเป็นผู้มีวิชาอาคม มีความรู้เฉพาะศาสตร์ เช่น ตาหมอเฒ่า เชื่อกันว่าเป็นครุหมอโนราที่มีความสามารถในการล่าสัตว์เช่น การคล้องช้าง เป็นต้น ส่วนครุหมอโนราที่มีคำนำหน้านามว่า ตา แม่และนาง จะเป็นครุหมอชั้นสามัญ ยกเว้นแม่ศรีมาลากับนางนวลทองสำลี ซึ่งทั้ง 2 องค์นี้มีชื่อปรากฏชัดในตำนานการก่อเกิดโนราว่าเป็นเชื้อพระวงศ์ แต่อย่างไรก็ตามการเรียกขานคำนำหน้านามเหล่านี้ยังขึ้นอยู่กับผู้นับถือในแต่ละท้องถิ่นที่จะเรียกขานกัน ในปัจจุบันพบว่ามีการเรียกขานชื่อนามของครุหมอโนราแตกต่างกันอยู่บ้าง อาทิ ในจังหวัดตรังเรียกครุหมอโนราองค์หนึ่งว่า “ตาหลวงม่วงแก้วม่วงทอง” ในขณะที่แถบจังหวัดพัทลุงและสงขลาจะเรียกครุหมอโนราองค์นี้ว่า “ตาม่วงทอง” เป็นต้น

สำหรับครุหมอโนราที่เคยเป็นคนที่มีชีวิตอยู่จริงแต่ต่อมาเมื่อสิ้นชีวิตดลงก็ได้รับการยกย่องให้เป็นครุหมอโนราได้แก่ โนราแป้นเครื่องงาม โนราเต็มเมืองตรัง โนราเพียบ โนราเฟือง โนราหมึก โนราแปลกคำท่าแค โนราขุนอุปถัมภ์นรากร โนราโหม่น โนรายก ชูบัว โนราคล้ายขี้หนอน โนราวันเฒ่า เป็นต้น

จากที่มาและสถานะของครุหมอโนราทั้ง 2 กลุ่ม แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันในแง่ของ “ศักดิ์” ดังที่ปรากฏในคำนำหน้านามและความเก่าแก่ของครุหมอโนรา ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครุหมอโนราทั้ง 2 กลุ่มนี้แตกต่างกันก็คือ “เวลา” ทั้งนี้เพราะเวลาถือว่าเป็นตัวแปรสำคัญ เมื่อเวลายิ่งนานขึ้นการประกอบสร้างเชิงตำนานและเรื่องเล่าเกี่ยวกับครุหมอโนราองค์นั้นๆ ก็จะมีสลับซับซ้อนและพิสดารขึ้นส่งผลให้ครุหมอโนราในยุคแรกๆ กลายเป็นวิญญูณที่ยิ่งใหญ่มากกว่าครุหมอโนราที่เพิ่งนับถือกันขึ้นมาในยุคหลัง แต่อย่างไรก็ตามพัฒนาการทางวัฒนธรรมของโนราที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานนั้นยังได้ก่อให้เกิดการสังสมจำนวนของครุหมอโนราให้เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่อครุหมอโนราก็พบว่ามีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้เพราะเป็นผลมาจาก

การได้รับการอบรมสั่งสอนกันมาและความแตกต่างของพื้นที่ จึงทำให้ปัจจุบัน รายละเอียดปลีกย่อยเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องครุหมอโนราในแต่ละจังหวัดนั้นมีความแตกต่างกัน อาทิ ขั้นตอนการประกอบพิธี “การตีเครื่อง”⁶ เป็นต้น ความแตกต่างเหล่านี้ล้วนล้วนเป็นความมอแงทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความหลากหลายภายใต้รากเหง้าเดียวกันของโนรา(Jittham, 1976)

รูปโฉมของครุหมอโนรายังมีการแทนด้วย “สัญลักษณ์” โดยการนำสิ่งที่ใช้อยู่เป็นประจำอย่างเช่น เทริด หน้าพราน หน้าทาสีมาแทนครุหมอโนราทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่นับถือเกิดความเสื่อมถอยความศรัทธา เหตุเพราะครุหมอโนรามีลักษณะเป็นนามธรรมที่ไร้ตัวตนอย่างอิง หรือคนที่นับถืออาจหลงผิดไปเชื่อไปยึดถือเอาสิ่งอื่นมาบูชาแทนได้ สำหรับประเด็นนี้มีความคล้ายคลึงกับวิถีของโชน Singhanat (1995) ได้กล่าวถึงการครอบเศียรครุว่า การครอบเทริด นั้นถือเป็นการครอบเศียรฝ่ายพระ การครอบพระพิราพ เป็นการครอบเศียรฝ่ายยักษ์ ส่วนการครอบเศียรฤษีนั้นเป็นฝ่ายองค์ประธานงานทั้งของฝ่ายพระและยักษ์ เมื่อพิจารณาแล้วพบว่านัยยะของการครอบเศียรนี้เป็นการนำเอาเรื่องที่เป็นนามธรรมของคำว่า พระ ยักษ์ และองค์ประธานงาน มาประกอบสร้างขึ้นมาให้เป็นรูปธรรมผ่านพิธีการครอบเทริด พระพิราพ และฤษี ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจทางจิตใจให้บุคคลว่า สิ่งที่พวกตนนับถืออยู่นั้นมีอยู่ผ่านวัตถุอย่างอิงอย่างเศียรครุ

ที่มาของการใช้เทริด หน้าพราน และหน้าทาสีมาเป็นสัญลักษณ์แทนครุหมอโนราคือ สมัยก่อนชนบทรรมนิยมการแสดงโนร่ากำหนดตัวแสดงไว้แค่ 2-3 คนเท่านั้น โดยจะมี “โนราใหญ่” รับผิดชอบเป็นตัวเอกของเรื่อง อาทิ แสดงเป็นพระรถเสน ขุนแผน เป็นต้น ส่วน “นายพราน” จะรับผิดชอบเป็นตัวตลก อาทิ เสนอำมาตย์ พรายกุมารรับใช้ เป็นต้น ในยุคต่อมาเริ่มมีการนำบทผู้หญิงมาแสดงในการวงการโนรา จึงมีตัวละครเพิ่มมาอีกบทบาทหนึ่ง นั่นก็คือ “นางทาสี” ซึ่งเป็นตัวตลกฝ่ายหญิง มักจัดให้เป็นคู่สามีภรรยา กับนายพราน จากรูปแบบการแสดงของโนร่าที่ได้มีการกำหนดบทบาทให้ตัวละครแต่ละตัวมีบทบาทฐานะแตกต่างกันออกไป สิ่งหนึ่งที่เป็นตัวแบ่งแยกบทบาทและฐานะของตัวละครเหล่านั้นก็คือ เทริด หน้าพรานและหน้าทาสี ที่ใช้สวมใส่ในการแสดง สัญลักษณ์ของครุหมอโนราจึงมีการยึดถือเอาองค์ประกอบทั้งสามมาเป็นตัวแทนของครุหมอโนรา เทริด คือมงกุฏครอบศีรษะ ตัวเทริดมีลักษณะเป็นทรงกระบอกสำหรับครอบบนศีรษะ ส่วนบนจะมียอดแหลมเรียวยาว เทริดมักทาด้วยสีทอง ประดับประดาด้วยกระจุกสีต่างๆ

⁶ ตีเครื่อง หมายถึง การบรรเลงดนตรี

เพื่อความสวยงาม คติการทำเทริดโนรานั้นตัวของเทริดจะสานจาก “ตอก”⁷ ขึ้นรูปเป็นทรงกระบอก เพดานของเทริดนิยมทำจากไม้ขนุน ส่วนยอดของเทริดจะนิยมทำจากไม้ทองหลวงเพราะเชื่อว่าไม้ทั้งสองชนิดนี้เป็นไม้มงคล ผู้ที่จะสามารถใส่เทริดโนรานี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่ผ่านพิธีครอบเทริดมาแล้ว หรือบางที่เรียกพิธีผูกผ้าใหญ่ โดยพิธีนี้จะกำหนดให้ผู้ที่สามารถรับการประกอบพิธีให้ได้นั้นต้องอายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปเท่านั้น แต่ในปัจจุบันพบว่ามีการนำเทริดมาใส่ให้เด็ก ๆ โดยคำนึงถึงความสวยงามมากกว่าขนบธรรมเนียมดั้งเดิม

หากพิจารณาเทริดโดยละเอียดจะพบว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกับมงกุฎของกษัตริย์ในทางความเชื่อเรื่องโนราจึงถือว่าเทริดเป็นของสูง เป็นตัวแทนของครุหมอโนราในระดับชั้นราชครุโนรา หรือเป็นตัวแทนของครุหมอโนราที่เป็นโนราจริงๆ การปฏิบัติต่อเทริดจึงค่อนข้างกระทำด้วยความระมัดระวัง อาทิ การทำซุ้มสำหรับใส่เทริด ซึ่งมีลักษณะเป็นภาชนะมีฝาเป็นกรวยฐานทรงกระบอก ทำจากโลหะ การวางเทริดจะวางไว้ที่สูงไม่อนุญาตให้เดินข้ามไปมาผ่านเทริดโดยขาดการเคารพ แต่เมื่อพิจารณาลึกลงไปพบว่าความเชื่อนี้เป็นกุศโลบายเพื่อให้บุคคลดูแลรักษาเทริดด้วยความระมัดระวัง เพราะเทริดนั้นมีวิธีการทำค่อนข้างยากและต้องใช้เวลา ฝีมือและเงินทองจำนวนมาก การระวังรักษาจึงเป็นสิ่งที่ดีกว่าการทำให้ขึ้นมาใหม่ แต่อย่างไรก็ตามการที่เทริดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อและถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ เทริดจึงมีพลังอำนาจที่จะบังคับให้คนที่ดูแลเทริด แสดงออกต่อเทริดด้วยความเคารพและระมัดระวัง นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความยึดมั่น ความศรัทธาในเทริดและในครุหมอโนรา ซึ่งเป็นการธำรงโนราไว้ให้คงอยู่ได้อีกทางหนึ่ง

หน้าพรานและหน้าทาสี เป็นการทำหน้าที่กากเลียนแบบใบหน้าคน โดยหน้าพรานนั้นจะทำเลียนแบบใบหน้าผู้ชาย ส่วนหน้าทาสีนั้นจะทำเลียนแบบใบหน้าผู้หญิง โดยจะทำให้ใบหน้านั้นดูตลกขบขัน เพื่อให้เหมาะกับบทบาทที่จะนำไปแสดง อาจมีบ้างที่ทำเลียนแบบใบหน้าคนที่ดูเคร่งขรึม ทั้งนี้เพื่อความขลังของหน้าพรานหรือหน้าทาสีนั้นๆ คติการทำหน้าพรานและหน้าทาสีนั้น เป็นการทำให้เลียนแบบใบหน้าครุหมอโนราที่เป็นผู้ชายและผู้หญิงตามจินตนาการของช่าง สำหรับชนิดของไม้ที่นิยมนำมาแกะสลักเป็นหน้าพรานและหน้าทาสี ได้แก่ ไม้ยอ ทั้งนี้เชื่อว่าจะได้รับการยกยอว่าดี หรือไม้ขนุน เชื่อว่าจะได้รับการเกื้อหนุนไว้ไม่ตกต่ำ หรือไม้อื่นๆ ที่มีความหมายที่ดี และลักษณะที่สำคัญ

⁷ ตอก คือ ไม้ไผ่ที่เหลาจนบางตามต้องการ ใช้ในงานจักสานต่างๆ

ต้องเป็นไม้ที่สามารถมาแกะเป็นรูปใบหน้าคนได้ ไม่แตกหักขณะแกะสลัก หรือแตกหักหลังจากที่ทำเสร็จไปสักระยะหนึ่ง เมื่อได้หน้าพรานหรือหน้าทาสีมาแล้ว จะมีการนำไปปลุกเสกตามวิธีไสยศาสตร์ โดยการใส่ธาตุทั้งสี่ คือธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นธาตุพื้นฐานของร่างกายมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อให้หน้าพรานหรือหน้าทาสีนั้นมีชีวิตขึ้นมา มีความขลังขึ้นมาตามความเชื่อ การจัดเก็บหน้าพรานหรือหน้าทาสีนั้นจะเก็บใส่ห่อผ้า ดูแลรักษาด้วยความระมัดระวัง แต่เมื่อไม่มีการนำไปแสดงก็มักจะนำไปวางไว้บนหิ้งบูชาอย่างการวางเทวรูปทั่วไป

การจัดวางสัญลักษณ์ของครุหมอโนราทั้งสามอย่างนี้ นิยมวางเทริดไว้สูงสุด เพราะเทริดคือของสูงสำหรับครอบศีรษะ ถัดลงมาจะเป็นหน้าพรานและหน้าทาสี โดยหน้าพรานนั้นจะวางไว้เบื้องขวา เพราะถือว่าเป็นผู้ชาย ในขณะที่หน้าทาสีนั้นเป็นผู้หญิงจะถูกวางไว้ข้างซ้ายตาม “ตำแหน่งแห่งที่ทางเพศในสังคมไทย”

อนึ่ง สำหรับการจัดตำแหน่งแห่งที่ทางเพศในสังคมไทยและสังคมภาคใต้ นั้นจะนิยมให้ผู้ชายอยู่เบื้องขวา ส่วนผู้หญิงจะอยู่เบื้องซ้าย ทั้งนี้เพราะสังคมไทยให้คุณค่ากับเบื้องขวาว่าดีกว่าหรือเหนือกว่าเบื้องซ้าย ดังเช่น ความเชื่อเรื่องการเวียนขวาหรือประทักษิณาวรรตในงานพิธีต่างๆ ถือว่าเป็นมงคล ส่วนการเวียนซ้ายนั้นถือว่าไม่เป็นมงคล เป็นต้น ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ต่อมาได้มีอิทธิพลต่อการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางเพศ อย่างเช่น การจัดวางตำแหน่งของหน้าพรานกับหน้าทาสีตามความเชื่อของโนรา

กล่าวโดยรูปโฉมของครุหมอโนราตามการรับรู้ของผู้คนคือ วิทยญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจมาก แบ่งออกเป็นครุหมอโนราในยุคต้น คือยุคแห่งการก่อเกิดโนรา เชื่อกันว่าครุหมอโนรากลุ่มนี้เป็นชนชั้นศกดินา และครุหมอโนราในยุคหลังซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยญาณของสามัญชนที่เคยมีความรู้หรือความเกี่ยวข้องกับโนรา เมื่อเสียชีวิตก็มีลูกศิษย์หรือลูกหลานน้อมนำมานับถือบูชาเป็นครุหมอโนรา สำหรับสัญลักษณ์ที่ใช้แทนครุหมอโนรา ได้แก่ เทริด หน้าพรานและหน้าทาสี

บทบาทของครุหมอโนรากับการสร้างเสริมสังคมสันติสุขในสังคมภาคใต้

จากเนื้อหาที่กล่าวมาในข้างต้น ทั้งเรื่องรูปโฉมและสัญลักษณ์แทนของครุหมอโนรา นั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการคิด การจินตนาการของผู้ที่นับถือที่เชื่อมั่นว่าครุหมอโนรา มีอยู่จริง ครุหมอโนราสามารถให้คุณหรือให้โทษแก่ผู้ที่นับถือได้ ความเชื่อเรื่องครุหมอโนรา จึงมีพลังอำนาจเหนือบุคคลที่นับถือ และความเชื่อเหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ครุหมอโนรามีบทบาทในการสร้างเสริมให้สังคมภาคใต้เกิดความสันติสุข สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประการ ได้แก่

1. บทบาทของครุหมอโนราต่อการสร้างเสริมความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติ
2. บทบาทของครุหมอโนราต่อการบำบัดรักษาผู้ป่วย

บทบาทของครุหมอโนรากับการสร้างเสริมความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติ

ในปัจจุบันสังคมในภาคใต้มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก สภาพความเป็นอยู่ของผู้คนส่วนใหญ่หันมาพึ่งพาผลผลิตจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้การดำรงชีวิตของผู้คนมีการพึ่งพาระหว่างกันน้อยลง กล่าวอีกนัยคือผู้คนในภาคใต้ในปัจจุบันสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาแรงงานจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านอย่างเช่นในอดีต แต่จะมีการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือในการประกอบอาชีพแทนแรงงานคน อีกทั้งค่านิยมแบบสังคมยุคใหม่ก็ได้เข้ามาจัดการชีวิตผู้คนให้กลายเป็น “ส่วนตัว” มากยิ่งขึ้น เช่น วิถีชีวิตของผู้คนในยุคปัจจุบันมีการประกอบอาชีพหรือการเรียนที่ถูกแยกออกจากเครือญาติ พบว่าผู้คนกลุ่มหนึ่งต้องเดินทางไปทำงานหรือเล่าเรียนในต่างถิ่น ส่งผลให้เกิดความเหินห่างขึ้นภายในเครือญาติแม้ว่าเทคโนโลยีการสื่อสารจะสามารถเชื่อมโยงให้ผู้คนสามารถติดต่อกันได้ก็ตาม แต่ทว่าในสภาพความเป็นจริงการพบปะพูดคุยกันโดยตรงที่ปราศจากสื่อกลางจะสามารถสร้างเสริมสายสัมพันธ์ได้ดียิ่งกว่าการสื่อสารที่ไม่มี การสบตาหรือเห็นภาษาที่เกื้อหนุนระหว่างสนทนาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ยังมีความเชื่อเรื่องครุหมอโนราซึ่งเป็นมรดกของบรรพชนคนได้คอยทำหน้าที่เชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของผู้คนให้ยังคงอยู่ การทำหน้าที่ดังกล่าวสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ (1) ครุหมอโนรากับการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่ม (2) ครุหมอโนรากับการเป็นสัญลักษณ์ของวงศ์ตระกูล และ (3) ครุหมอโนรากับการก่อเกิดประเพณีที่ช่วยสร้างความสามัคคีให้เครือญาติและชุมชน

ครุหมอโนรากับการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มเอกลักษณ์ของคนภาคใต้ที่โดดเด่นคือ “การรักพวกพ้อง” การห่วงหาอาทรกันภายในกลุ่มอย่างเหนียวแน่น ปัจจัยหนึ่งอันเป็นที่มาของอุปนิสัยนี้คือ อิทธิพลจากแนวคิดและวิถีปฏิบัติที่ได้จากความเชื่อเรื่องครุหมอโนรา เหตุที่กล่าวเช่นนี้เพราะเมื่อพิจารณาจากขนบธรรมเนียมการบูชาครุหมอโนราพบว่านิยามประกอบพิธีกันภายในหมู่เครือญาติก่อให้เกิดการสังสรรค์ของเครือญาติทั้งที่อยู่ภูมิลำเนาเดิมหรืออยู่ต่างถิ่นในพิธีนี้จากการศึกษาเรื่อง โนรา : สัญลักษณ์ พิธีกรรม ตัวตนคนใต้รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ยุคโลกาภิวัตน์ ของ Napasamon (2007) พบว่า พิธีโนราโรงครูนั้นมีความสำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยการเน้นย้ำความสำคัญของข้อผูกพันทางเครือญาติช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในหมู่เครือญาติ และเป็นการสืบทอดอำนาจในสายตระกูล ตัวอย่างปรากฏการณ์การเข้าร่วมพิธีโนราโรงครูของคนในภาคใต้ที่เด่นชัด เช่น “งานประเพณีไหว้ตายายย่าน” ที่วัดท่าคุระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็น

งานประจำปีที่จัดขึ้นเพื่อบูชาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกกันว่า “แม่เจ้าอยู่หัว” เชื่อกันว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีความขึ้นชอบและมีความเกี่ยวข้องกับโนรา บางคนนับถือแม่เจ้าอยู่หัวเป็นครูหมอโนราองค์หนึ่งก็มี ในแต่ละปีผู้คนที่มีความเชื่อร่วมกันทั้งทางสายเลือดและทางสังคมหรือผู้ที่อยู่ภายใต้ความเชื่อเรื่องแม่เจ้าอยู่หัวเหมือนกันจะกลับมาร่วมพิธีกันอย่างมากมาย ซึ่งส่งผลต่อการธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและยังเป็นผลดีต่อการสร้างความเข้มแข็งในกับครอบครัวและชุมชนด้วย ความเชื่อเรื่องครูหมอโนราจึงเป็นตั้งเครื่องมือในการผูกมัดระบบเครือญาติของคนในภาคใต้ให้มั่นคงเป็นอย่างดี หรืออีกสถานที่หนึ่ง ที่จัดงานในลักษณะนี้ขึ้นมาเป็นประจำทุกปีคือ งานพิธีโนราโรงครูวัดท่าแค ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

ครูหมอโนรากับการเป็นสัญลักษณ์ของวงศ์ตระกูล คติการนับญาติพี่น้องของคนในภาคใต้กลุ่มหนึ่ง นิยมสอบถามโคตรวงศ์กันจากชื่อนามของครูหมอโนรา โดยเฉพาะครูหมอโนราที่เคยเป็นคนที่มีชีวิตอยู่จริง ๆ เช่น ครูหมอโนราที่ชื่อว่า โนราแป้น เครื่องงาม ซึ่งมีพื้นเพอยู่ที่จังหวัดตรัง หากบุคคลใดที่นับถือครูหมององค์นี้เหมือนกันก็จะถูกตั้งสมมติฐานว่าน่าจะเป็นพวกเดียวกันหรือเป็นญาติกัน จึงนำไปสู่การสนทนาสอบถามถึงที่มาที่ไปของวงศ์ตระกูล ผลจากการสนทนานั้นทำให้ทราบว่าคุณคนเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันในทางสายเลือด หรือทางความสัมพันธ์ลักษณะอื่นๆ มาแต่ครั้งอดีตก็จะยิ่งทำให้เกิดความสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้น สมพันธ์ภาพทางสังคมเหล่านั้นซึ่งเกิดจากคติการนับถือครูหมอโนรา ที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์ให้กับระบบเครือญาติหรือกลุ่มบุคคลในสังคม ด้วยวิธีการนับญาติที่ยังคงเหนียวแน่นเสมอมา อีกทั้งเป็นการก่อตัวให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของคนในภาคใต้จนคนภาคอื่นๆ ขนานนามให้ว่า “คนปักษ์ใต้รักพวกพ้อง” หรือที่นิยมพูดเป็นภาษาปากว่า “สะตอสสามัคคี”

ขนบธรรมเนียมการนับถือบูชาครูหมอโนรา นอกจากจะมีการประกอบพิธีโนราโรงครูถวายซึ่งจะจัดกันตามวาระสัญญา เช่น 7 ปีต่อ 1 ครั้ง หรือ 12 ปี ต่อ 1 ครั้งแล้วยังมีขนบธรรมเนียมการ “ตั้งครูหมอโนรา” ซึ่งจะประกอบพิธีนี้กันเป็นประจำทุกปีอีกด้วย การตั้งครูหมอโนรา หรือบางที่อาจเรียกว่า ตั้งตายายโนรา ก็มี เป็นพิธีที่ต่อยอดมาจากความเชื่อในครูหมอโนรา โดยเชื่อว่าครูหมอโนราจะต้องได้รับอาหารและเครื่องเซ่นอื่นๆ ปีละ 1 ครั้ง ช่วงเวลาในการตั้งครูหมอโนรานั้น จะทำในช่วง “เพล” ทั้งนี้เชื่อว่า ครูหมอโนรานั้นเป็นผีที่มีฤทธิ์เทียบเท่าเทวดาบางจำพวก และครูหมอโนราบางองค์ก็ถือศีลรักษารธรรมการถวายเครื่องเซ่นต่างๆ จึงต้องอ้างอิงกับคติการถวายอาหารแด่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าคติความเชื่อเรื่องผีครูหมอโนรานั้น ยังถูกนำมาผสมผสานกับวิถีปฏิบัติในพระพุทธศาสนาอีกด้วย ช่วงเดือนที่นิยมตั้งครูหมอโนราคือ เดือน 6 (ประมาณปลายเดือนพฤษภาคม-กลางเดือนมิถุนายน) เดือน 10 (ประมาณ

ปลายเดือนกันยายน-กลางเดือนตุลาคม) และเดือน 11 (ประมาณปลายเดือนตุลาคม-กลางเดือนพฤศจิกายน) ตามปฏิทินจันทรคติ โดยจะเลือกเอาเดือนใดเดือนหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ เมื่อถึงวันที่นัดแนะกันว่าจะตั้งครุหมอโนรา บรรดาลูกหลานครุหมอโนราที่อยู่วงศ์ตระกูลเดียวกันทุกสารทิศ จะเดินทางมาที่บ้านญาติคนใดคนหนึ่ง ที่กำหนดให้เป็นศูนย์กลางของเครือญาติ แต่จะต้องเป็นบ้านที่มี “หิ้งครุหมอโนรา”⁸ ของสายตระกูลนั้นๆ อยู่ด้วย ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นบ้านของปู่ย่า ตาทวดของวงศ์ตระกูลนั้นๆ

การตั้งครุหมอโนรา มีสภาพเป็นการบังคับโดยอ้อมภายในกลุ่มเครือญาติ เพื่อให้เกิดการรวมตัวกัน ในการประกอบพิธีตั้งครุหมอโนรา หากญาติคนใดไม่มาร่วม จะมีความหมายโดยนัยว่า เป็นผู้ไม่มีความกตัญญูรู้คุณต่อผีบรรพบุรุษ บทลงโทษทางสังคมที่จะได้รับคือการถูกญาติคนอื่นๆ ตำหนิติเตียน แม้ว่าบทลงโทษจะไม่รุนแรง แต่ทว่ามีผลต่อระดับจิตใจของบุคคลเป็นอย่างมาก ดังนั้นหากญาติคนใดติดธุระสำคัญไม่สามารถมาร่วมพิธีได้จริงๆ ก็มักจะส่งคนในครอบครัวคนใดคนหนึ่งมาแทน หรืออาจช่วยเหลือด้วยการซื้อข้าวของจำเป็นที่ใช้ในการประกอบพิธีมาให้ หรืออาจให้เงินมาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีก็มี

การประกอบพิธีตั้งครุหมอโนรา ผู้เข้าร่วมพิธีจะสงบสำรวมกาย วาจา ใจ และจะเปิดรับอารมณ์ความรู้สึกระดับจิตวิญญาณผ่านเสียงร่ายคาถาบูชาครุหมอโนรา ที่เรียกว่า “บทสวดใหญ่” ซึ่งเป็นคาถาที่เชื่อเชิญให้ครุหมอโนรามารับเครื่องเซ่น โดยในเนื้อหาของคาถานั้น จะกล่าวถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์ เทพเทวดา พ่อแม่และพระรัตนตรัย ซึ่งสามารถก่อให้เกิดความซาบซึ้งแก่ผู้เข้าร่วมในพิธีได้เป็นอย่างดี เมื่อครุหมอโนรา มาประทับทรงที่ร่างทรงใดร่างทรงหนึ่ง สภาพความเป็นนามธรรมของครุหมอโนราก็จะแปรเปลี่ยนเป็นรูปธรรมผ่านตัวร่างทรง ซึ่งขั้นตอนนี้นับว่าเป็นจุดสำคัญที่จะสร้างความรู้สึกร่วมถึงการเป็นเครือญาติ เพราะ ณ ช่วงเวลานั้นผีครุหมอโนราที่อยู่ในร่างทรงนั้น ได้กลายเป็นจุดศูนย์กลางของเครือญาติ ภายใต้ความเชื่อว่านั่นคือผีบรรพบุรุษของทุกคนในวงศ์ตระกูล การถ่ายโอนความเชื่อ ความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิฤทธิ์ของผีครุหมอโนรา ผนวกกับความรู้สึกร่วมถึงภูมิหลังของความสัมพันธ์ทางสายเลือด ซึ่งสิ่งนั้นนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการธำรงรักษาระบบความสัมพันธ์ของเครือญาติของคนในภาคใต้ได้อย่างแนบแน่น

⁸ หิ้งครุหมอโนรา คือสถานที่สิงสถิตของวิญญาณครุหมอโนรา พบว่าบ้างก็ทำจากกระดานแผ่นเดียว บ้างก็ทำเป็นแท่น บ้างก็ทำเป็นศาลาจำลอง แต่ทุกๆ หิ้งจะมีการผูกผ้าตัดเพดานเสมอ

ครุหมอนโรรากับการก่อเกิดประเพณีที่ช่วยสร้างความสามัคคีให้เครือญาติและชุมชน ผลสืบเนื่องจากความเชื่อเรื่องครุหมอนโรร่า และขนบธรรมเนียมการตั้งครุหมอนโรร่า เมื่อถูกนำมาผนวกกับแนวคิดในพระพุทธศาสนา ได้ก่อให้เกิดประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของภาคใต้ก่ออย่างหนึ่ง “ประเพณีวันสารทเดือนสิบ” ซึ่งเป็นวันที่คนในภาคใต้ทั่วไปนิยมทำบุญให้ผีบรรพบุรุษ ซึ่งรวมถึงครุหมอนโรร่าด้วย อย่างเช่นที่ ตำบลโคกยาง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง จะมีการทำ “จาด” เพื่อใช้ประกอบพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษ ลักษณะของจาดนั้นจะมีรูปแบบคล้ายๆ ศาลา มียอดสูงอย่างเจดีย์ ตกแต่งให้สวยงามด้วยกระดาษสี ลูกปัด ดอกไม้ไหว เรือนยอดนิยมทำเป็นดอกบัวตูม ภายในจาดจะมีการบรรจุขนมที่ใช้ในประเพณีวันสารทเดือนสิบ อาทิ ขนมพอง ขนมลา ขนมต้ม ขนมบัว ตลอดจนข้าวสารอาหารแห้งที่เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์ ทั้งนี้มุ่งหวังว่าให้พระสงฆ์อุทิศต่อไปยังผีบรรพบุรุษบางจำพวกที่เป็นเปรตที่มารอรับส่วนบุญส่วนกุศลตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 จนกระทั่งถึงวันวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเป็นวันส่งผีบรรพบุรุษเหล่านั้นกลับนรก อนึ่ง แม้ว่าประเพณีวันสารทเดือนสิบ จะมุ่งเน้นไปที่การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผีบรรพบุรุษที่เป็นเปรตในตกรนรก เสวยผลวิบากกรรมที่เคยทำมา แต่ทว่าความเชื่อเรื่องครุหมอนโรร่าก็ถูกนำมาเกี่ยวข้องกับประเพณีนี้ถึงแม้ว่าครุหมอนโรร่าจะเป็นวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็เชื่อกันว่าครุหมอนโรร่าสามารถรับผลบุญดังกล่าวได้ด้วยการกล่าว “อนุโมทนา” เหมือนอย่างเช่นทวดตา

ประเพณีวันสารทเดือนสิบที่ตำบลโคกยางจะมีการรวมตัวกันเพื่อร่วมแรงและร่วมบริจาคเงินในการทำจาด ทุกๆ คีระหว่างที่ทำจาดนั้น จะมีการตีกลองยาว ซึ่งผู้คนในหมู่บ้านหรือระหว่างหมู่บ้านจะมารวมตัวกันเพื่อร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน ในคืนวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเป็นคืนก่อนที่จะแห่จาดไปวัดนั้น ผู้เฒ่าผู้แก่จะมารอรับขนมและอาหารแห้งจากทุกคนในหมู่บ้าน เพื่อนำมาจัดสรรลงในจาดก่อนจะนำไปถวายแด่พระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ส่งต่อไปให้ผีบรรพบุรุษในวันรุ่งขึ้น วิถีปฏิบัติในงานประเพณีวันสารทเดือนสิบของชาวบ้านตำบลโคกยาง หรือในท้องที่อื่นๆ ทั่วภาคใต้ที่อาจมีรายละเอียดของประเพณีที่แตกต่างกันออกไปบ้าง แต่อย่างไรก็ตามแกนกลางทางความคิดของประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้นี้ก็คือ ความเชื่อและความกตัญญูต่อผีบรรพบุรุษ ซึ่งรวมถึงความเชื่อเรื่องครุหมอนโรร่าด้วย แต่สิ่งที่สำคัญมากกว่าความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประเพณีประจำภาคก็คือ การเกิดความรักความสามัคคีภายในเครือญาติและในชุมชน

บทบาทของครุหมอนโรร่าต่อการบำบัดรักษาผู้ป่วย

ครุหมอนโรร่านี้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้ที่นับถือเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะคนกลุ่มนี้มีความเชื่อว่าสภาพความทุกข์หรือสุขนอกจากจะเกิดจากผลบุญผลกรรมหรือ

เกิดจากพรหมลิขิตแล้ว ยังเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของครุหมอนโรราได้อีกด้วย เช่น ครอบครัวไหนที่มีเหตุเภทภัยให้ทำมาหากินไม่คล่อง สามภรรยาไม่ปรองดองกัน ลูกหลานดิ้อร้าง ออกนอกถิ่นนอทาง ส่วนหนึ่งเชื่อว่าเกิดจากครุหมอนโรราทำโทษ หรือเรียกเป็นภาษาถิ่นได้ว่า “ครุหมอนโรราให้โทษ” สาเหตุที่ถูกครุหมอนโรราให้โทษ เพราะบุคคลเหล่านี้เพิกเฉยไม่บูชา ไม่สนใจจะสืบทอดความเป็นโรรา ครุหมอนโรรา จึงโกรธและบันดาลให้เกิดเหตุร้ายต่างๆ ขึ้น หรือบางครอบครัวก็เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วย ด้วยโรคพิศดารที่แพทย์แผนปัจจุบันก็ไม่สามารถตรวจพบหรือรักษาให้หายขาดได้ จนต้องไปหาหมอดูหรือร่างทรงเพื่อให้ตรวจดวงชะตา หากพบว่าเกิดจากการกระทำของ ครุหมอนโรราก็จะต้องหาวิธีแก้ไขต่อไป อนึ่ง สำหรับบุคคลที่ถูกครุหมอนโรราให้โทษนั้น คนในภาคใต้มักเรียกว่า “ครุหมอนโรราย่าง” หรือ “ตายายโรราย่าง” เหตุที่เรียกเช่นนี้ เพราะดูจากสภาพอาการของคนป่วย ที่มักผอมซีดเซียว นอนผอมแห้งแต่ไม่ตาย การรักษาอาการของคนป่วยเช่นนี้ ตามความเชื่อของคนในภาคใต้นั้นจะต้อง มีการบนบานศาลกล่าวต่อครุหมอนโรราให้ช่วยเหลือเพื่อให้อาการดีขึ้น และเมื่ออาการเจ็บป่วยนั้น ดีขึ้นแล้วจะประกอบพิธีในราโรงครุถวาย และต่อไปภายหน้าจะหันมาเคารพบูชา ครุหมอนโรราเหมือนครั้งบรรพบุรุษที่เคยทำกันมา

Buachum Jaey (2012; cited in Yammai, 2013) ได้เล่าประสบการณ์เกี่ยวกับ การทำโทษของครุหมอนโรราว่า

...แต่เดิมนั้นที่บ้านไม่เคยมีหิ้งตายายโรราเลย เมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว ได้ฝันว่ามีผู้ชายชรามาก ได้แบกห่อผ้าเดินมาที่บ้านแล้วมาขออยู่ด้วย ตนเอง ก็อนุญาตให้อยู่เพราะสงสาร เมื่อตื่นมาก็คิดว่าเป็นเพียงความฝันทั่วไป จึงไม่ได้ใส่ใจ แต่ต่อมาไม่นานหลานชายไม่สบาย ไปรักษาที่โรงพยาบาลหลายครั้ง ก็ไม่มีทีท่าว่าจะดีขึ้น จึงตัดสินใจไปหาหมอบ้านซึ่งเป็นหมอดู ก็ทราบว่าจะมี ครุหมอนตายายโรราจะมาอาศัยอยู่ด้วย มาทราบชื่อภายหลังว่าเป็นตาพรานบุญ ตาหมีน พ่อกแก่ครุ ตาม่วงทอง หลังจากจัดการตั้งหิ้งบูชา ก็ปรากฏว่าหลานชาย ที่ไม่สบายก็หายปกติ เติบโตตามวัยเหมือนเด็กทั่วไป

เมื่อเวลาผ่านไปก็ไม่ได้สนใจที่จะประกอบพิธีในราโรงครุอีก เพราะ เห็นว่าอยู่เย็นเป็นสุขกันดีแล้ว จนเมื่อไม่นานมานี้ตนเองเกิดไม่สบาย ไม่สามารถเดินได้ และเจ็บปวดไปทั่วร่างกาย รักษาที่โรงพยาบาลก็ไม่มีทีท่าว่าจะดีขึ้น จึงตัดสินใจไปหาหมอดูให้ดูดวงให้ ก็ปรากฏว่าครุหมอนตายายโรรา ทำโทษที่ตนเองไม่ยอมใส่ใจที่จะจัดพิธีในราโรงครุให้ตนเองจึงจัดพิธีในราโรงครุ อีกครั้งปรากฏว่าอาการเจ็บปวดตามร่างกายนั้นหายไป และสามารถเดินได้อีกครั้ง ตนเองจึงเชื่อเรื่องครุหมอนตายายโรราและได้จัดพิธีขึ้นใหม่เพื่อต้องการสอบถาม ตายายโรรา...

จากการสัมภาษณ์ของนางเจ้ย บัวชุม นั้นมีความสอดคล้องกับคำบอกเล่าของ Chitchonlatan Klad (2012; cited in Yammai, 2013) ได้เล่าว่า

...ตนเองและสามีนั้นมิเชื่อสายทั้งครุหมอโนรา ครุหมอหนังตะลุง ครุหมอปี่นครุหมอตำแย และทวดและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ แต่ถ้าจะให้พูดว่าสิ่งไหนที่ให้โทษแล้วเป็นที่เกรงกลัวที่สุด คงหนีไม่พ้นครุหมอตายายโนรา ก่อนที่บ้านจะตั้งหิ้งครุหมอตายายโนรานั้น ตนเองต้องเป็นบ้า จำสติไม่ได้ เกี่ยวกับลูกวัยแบเบาะวิ่งไปทั่ว สามีเล่าว่าเคยวิ่งจากอำเภอกันตัง ไปอำเภอนาโยงมาแล้ว โชคดีที่ตอนนั้นไม่ตาย เมื่อไปถามผู้ซึ่งเป็นหมอ ก็พบว่าถูกครุหมอโนราให้โทษ จึงจัดการเข้าพิธีโรงครู ใหญ่แทงเข้ และตั้งหิ้งครุหมอโนรา ตอนนั้นทราบว่าการครุหมอตายายโนราข้างฝ่ายสามีจะมาอยู่ด้วย ซึ่งก็คือ ตาหลวงม่วงแก้ว-ม่วงทอง และแม่เทพธิดา หลังจากตั้งหิ้งก็หายสบายดีชีวิตราบรื่น เมื่อถึงช่วงหนึ่งที่ลูกชายคนที่ 3 กำลังจะเข้าเรียน ม.ศ.1 ก็ให้ตัวผอมแห้ง เหลืองซีด ไม่สบายเกือบตาย ตนจึงไปหาหมอที่โรงพยาบาล รักษาก็ไม่หาย จนต้องออกจากโรงเรียน ฝ่ายสามีจึงไปหาหมอบ้านอีกครั้งจึงทราบว่าการครุหมอตายายโนราข้างฝ่ายตนเองอย่าง ซึ่งก็คือ ขุนพิทักษ์ ตาม่วงทอง ตาหม่อมรอง และแม่ศรีมาลา เขาทำโทษ ไม่ต้องการให้เรียน แต่ต้องการให้เป็นโนรา จึงจำเป็นต้องให้ลูกออกจากโรงเรียนเพราะตอนนั้นไม่สบายหนัก แต่เมื่อหัดโนราจึงหายเป็นปกติ...

คำบอกเล่าดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่องตำนานโนรา : ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ของ Bussarat (1996) พบว่าคณะโนราและชาวบ้านทั่วไปต่างมีความเชื่อว่า ครุหมอโนราเหล่านี้ยังมีความผูกพันกับลูกหลานที่มีเชื้อสายโนรา หากลูกหลานเพิกเฉยไม่เคารพกราบไหว้ ครุหมอโนราอาจให้โทษหรือลงโทษด้วยวิธีต่างๆ เช่น ปวดหัว ปวดท้อง ปวดเมื่อยตามร่างกายหรือเกิดอาการบวมตามร่างกายในส่วนต่างๆ หรือบางรายอาจเจ็บป่วยกระเสาะกระแสะ มีอาการผอมแห้งแรงน้อย รับประทานอาหารไม่ได้ หรือที่เรียกว่า “ครุหมออย่าง” หรือ “ตายายอย่าง” หากอาการเช่นนี้เกิดขึ้นกับลูกหลานโนราหรือผู้ที่ไม่ทราบว่า มีเชื้อโนราหรือไม่นั้น ก็ต้องไปหาหมอไสยศาสตร์ คนทรงครุหมอโนราหรือครุโนราดูให้ หากทราบว่าเกิดจากการกระทำของครุหมอโนราจริง ก็จะต้องมีการบนบานศาลกล่าวกับครุหมอโนราต่อไป หากเมื่ออาการป่วยหายแล้วจะแก้บนด้วยการยอมเช่นไหว้ยอมรับนับถือครุหมอโนราหรืออาจจัดพิธีโนราโรงครูถวายเพื่อแก้บนกันต่อไป

สำหรับครอบครัวหรือสายตระกูลที่มีเชื้อสายโนราที่มีการเคารพนับถือบูชาครุหมอโนราเป็นประจำ เช่น มีการจุดธูปเทียนบูชาในวันพระ มีการตั้งครุหมอโนราหรือ

การเช่นไหว้ครุหมอโนราในช่วงเดือน 6 (ประมาณปลายเดือนพฤษภาคม-กลางเดือนมิถุนายน) เดือน 10 (ประมาณปลายเดือนกันยายน-กลางเดือนตุลาคม) และเดือน 11 (ประมาณปลายเดือนตุลาคม-กลางเดือนพฤศจิกายน) ตามปฏิทินจันทรคติ นอกจากนี้ อาจมีการประกอบพิธีโนราโรงครูขึ้นมาเป็นครั้งคราวตามกำหนดสัญญากัน ซึ่งพิธีโนราโรงครูนั้นเป็นการไหว้ครูที่สมบูรณ์แบบตามขนบธรรมเนียมของโนรา หากครอบครัวใดสามารถปฏิบัติได้ตามที่กล่าวมา เชื่อกันว่าจะพบแต่ความสุขความเจริญสืบไป ทั้งนี้เป็นเพราะอำนาจของครุหมอโนรา และเป็นผลจากการรู้จักบูชาระลึกถึงบุญคุณของครุหมอโนรา แต่อย่างไรก็ตามแม้ความผาสุกเหล่านี้จะเกิดจากสาเหตุอะไรก็ตาม แต่ทว่าพลังใจในการทำกิจการใดๆ นั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง อีกทั้งการแสดงออกถึงความกตัญญูของบุคคลที่มีต่อผู้มีพระคุณทั้งที่มีชีวิตอยู่และเสียชีวิตไปแล้วนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่สามารถขัดเกลาจิตใจบุคคลให้อยู่ในแนวทางของศีลธรรมจรรยาที่ดีงาม ซึ่งตัวศีลธรรมจรรยาที่ดีงามนี้เอง จะเป็นเครื่องมือในการชักนำบุคคลไปพบความสุขความเจริญได้

เมื่อความทุกข์หรือความสุขของผู้คนถูกนำมาผูกมัดกับความเชื่อเรื่องผีครุหมอโนรา จึงทำให้การอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ของชีวิตของผู้คนนั้นยังเกาะเกี่ยวสัมพันธ์กับอิทธิฤทธิ์ของผีครุหมอโนราสืบไป ดังจะเห็นได้จากการดำเนินชีวิตของคนในภาคใต้ เช่น การทำการค้า การเสี่ยงโชค การไม่อยากถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารเกณฑ์ การต้องการสอบเข้าทำงาน หรือเหตุการณ์อื่นๆ นั้นย่อมมีการนำความเชื่อเรื่องผีครุหมอโนรา มาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจด้วยการบนบานศาลกล่าว การภาวนาขอพรให้ตนสมหวังในกิจการต่างๆ เป็นต้น

สรุปผล

ครุหมอโนราสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือครุหมอโนราที่มาจากชนชั้นศักดินา มีชื่อปรากฏอยู่ในตำนานการก่อเกิดโนรากับครุหมอโนราที่เป็นวิญญาณของคนที่เคยมีชีวิตอยู่จริง ความเชื่อเรื่องครุหมอโนรานั้นมีความสำคัญต่อวิถีคนภาคใต้กลุ่มหนึ่งเป็นอย่างมากกล่าวคือ ความเชื่อเรื่องครุหมอโนรา เป็นดังเครื่องมือเชิงนามธรรมที่ทำหน้าที่จรรโลงจิตใจให้คนในภาคใต้รู้จักคำว่า “ผู้มีพระคุณ” อีกทั้งยังสามารถนำมาสร้างเสริมสังคมสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมภาคใต้ได้อีกด้วย เนื่องจากความเชื่อเรื่องครุหมอโนรา มีบทบาทที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ (1) บทบาทต่อการสร้างเสริมความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติ ได้แก่ การสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่ม การเป็นสัญลักษณ์ของวงศ์ตระกูล และการก่อเกิดประเพณีที่ช่วยสร้างความสามัคคีให้เครือญาติและชุมชน (2) บทบาทของครุหมอโนราต่อการบำบัดรักษาผู้ป่วย โดยเป็นการช่วยประคับประคองจิตใจของผู้ป่วยให้รู้สึกปลอดภัยจากอาการเจ็บป่วย

และมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในสังคมปัจจุบันที่อ่อนแอและเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความวุ่นวายในสังคมจากแรงกระทำของวัฒนธรรมอื่นที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยและสังคมภาคใต้ ที่เข้ามาทั้งทางตรงและทางอ้อม

References

- Boonchuay, A. (2001). **A Study of Beliefs of Tuad in Satingpra Penninsula Songkhla Province** (ศึกษาดำเนินงานและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับทวดในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา). Master's dissertation, Thaksin University, Songkhla, Thailand.
- Buachum, J., Nora lineage. Interview, October 25, 2012.
- Bussararat, P. (1996). **Nora Legends: Cultural and Social Relationship Stytem of Songkhla Lake Basin** (ตำนานโหรา : ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา). (Mimeographed).
- _____. (2003). **Folk Drama: the Changs and the Relationship between Society and Local Culture in Songkhla Lake Basin Area: Case Studies of Talung Shadow Play and Nora (after the Rama the Fifth Government Reform: BE2437-the present)** (การแสดงพื้นบ้าน : การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา กรณีศึกษาหนังตะลุงและโหราช่วงการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน). Mimeographed.
- Chalad, J., Nora lineage. Interview, October 28, 2012.
- Chitchonlatan, K., Nora lineage. Interview, October 25, 2012.
- Jittham, P. (1976). **Nora Folklore No. 11** (โหรา คติชาวบ้านอันดับ 11) (2nd ed). Songkhla: Teachers College.
- Nitjaran, N. (2007). **Nora: Symbols, Rituals, Southern Thai Identity Around Songkhla Lake in the Globalization Era**. Master's dissertation, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Singhanat, P. (1995). **Thaibualuang Literary Analysis of Wai Kru Chapters (Khon-Laon: Dance Drama)** (วรรณกรรมไทยบัวหลวง เรื่อง วิเคราะห์ บทไหว้ครูโขน-ละคร). Bangkok: Chutima printing.
- Todtan, J., Actor's Nora and Nora lineage. Interview, October 28, 2012.
- Yammai, S. (2013). **Gender Mystifications through Signifiers in the Nora Rongkhru Ritual** (มายาคติทางเพศสภาพผ่านสัญลักษณ์ในพิธีโหราโรงครู). Master's dissertation, Prince of Songkla University, Songkhla, Thailand.